

MAASEUDUN ASUKKAANA HUOMISEN SUOMESSA – MISTÄ SAAN PALVELUJA?

Kunta- ja palvelurakennemuutos (Paras-hanke) on täysin välttämätön hyvinvointiyhteiskunnan julkisten palvelujen ylläpitämiseksi ja tuottamiseksi nykyistä vahvemmalta hallinnolliselta ja taloudelliselta perustalta. Herää kylläkin kysymyksiä siitä, onko

- ◆ rakennemuutokseen lähdetty lainsäädäntöteitse aivan liian myöhään
- ◆ ovatko kunnat vieläkin tiedostaneet rakennemuutoksen välttämättömyyttä
- ◆ riittävätkö PARAS-hankkeen muutokset turvaamaan palvelujen saatavuutta maaseudulla
- ◆ mihin muihin toimenpiteisiin maaseudun palvelujen turvaamiseksi tulisi ryhtyä?

Maaseutumme ei ole yhtenäinen kokonaisuus. Maaltamuutto- ja palvelurakennemuutoksissa erottuvat kaupunkien läheinen maaseutu, ydinmaaseutu sekä harvaan asuttu maaseutu. Harvaan asutulta maaseudulta on pitkät matkat kaikkiin keskuksiin. Näillä alueilla asuu noin 500 000 asukasta. Ydinmaaseutu kattaa alueet, joista suuret kaupunkikeskukset ovat kaukana, mutta vastapainoksi niissä on yksi tai useampia taajamia sekä toimivia kyläkeskuksia. Ydinmaaseudulla asuu noin 1,5 milj. asukasta. Kaikkein raskaimmin palveluverkon harvenemisen ovat kokeneet ydinmaaseudun sekä harvaan asutun maaseudun asukkaat, joiden asuinympäristöä leimaavat edelleen jatkuva maaltamuutto, vanhusvoittoisuus sekä väkiluvun vähyys. Yhden maaseudun sijasta maassamme on siten erilaisia maaseutualueita, joiden väestö- ja elinkeinorakenne poikkeavat huomattavasti toisistaan. Tämä asettaa suuria haasteita myös kuntien palvelurakennemuutokselle.

Paras-hankkeen lainsäädäntöpallo on nyt heitetty kunnille, virkamiesjohdolle, viranhaltijoille sekä poliittisille päättäjille. Vaikka esim. sosiaali- ja terveysalan kehittämishankkeissa seutukunnallisuus on nähty hyvä pohjana yhteistyölle, ratkaisujen aikaansaaminen monien kuntien välillä ei ole helppoa. Tämä on hyvin havaittavissa mm. paikallislehdissä käytävästä keskustelusta. Kunnat ovat tottuneet kilpailemaan seudun paremmuudesta väestömäärillä, muuttovoitoilla tai uusilla teollisilla työpaikoilla, keskiasteen koulutuspaikoilla, veroasteen näennäisellä alhaisuudella. Miten tällaiset – kaikesta huolimatta riskiuralla kamppailevat kunnat – saadaan sopeutumaan yhteiseen kunnalliseen päätöksentekoon ja viranhaltijat konkreettisiin yhteistyömuotoihin. Ovatko Paras - hankkeeseen kunnille varatut porkkanat haasteisiin nähden aivan liian mitättömiä?

Kuntien palvelurakennemuutuksen piiriin kuuluu vain osa ns. hyvinvointipalveluista. Kuntien rooli on nykyisin merkittävä erityisesti sivistyksellisten ja sosiaalisten perusoikeuksien toteuttamisessa kansalaisille. Hyvinvointipalvelujen käsite on valitettavasti usein rajautunut vain näihin, sinänsä tärkeisiin palveluihin, samoin se on ankkuroitunut vahvasti palvelujärjestelmän tuottaja- ja rahoittajalähtöiseksi keskusteluksi. Uudistus koskee siten ainoastaan niitä hyvinvointipalveluja, jotka lakisääteisesti kuuluvat kunnan vastuulle (kuten esim. sosiaali- ja terveystoimi, peruskoulu, välttämätön toimeentulo sekä lapsen hoito ja huolenpito). Lakia uudistettaessa ei ole kuultu kuntalaisten näkemyksiä siitä, mitä hyvinvointipalvelut ja hyvinvointi kaiken kaikkiaan tässä ajassa ovat. PARAS-hanke rajaa valtion ja kuntien vastuuta palvelutuotannossa hieman uudelleen (osa kuntien aiemmista tehtävistä siirtyy valtion hoidettavaksi), yksittäisten kuntien harteilla olevan palveluvastuun sallitaan nyt siirtyvän yhdistyneille

kunnille tai laissa määritellyille kuntaryypille. Palvelurakennemuutoksen lähtökohta on siten tuottajakeskeinen, joskin laissa tuodaan esille myös kuntalaisille perustuslaissa määritellyt oikeudet. On kysytty useissa aiemmissa seminaareissa, mitä uudistus merkitsee kunnille. Kuntalaisilla on kaikki perusteltu syy kysyä, mitä uudistuksista käytännössä seuraa kansalaisille. Lainsäädäntöpohjan varmistuttua kansalaislähtöiseen kehittämiseen tulisi nyt paneutua vakavasti.

Kansalaisten ja kuluttajien tärkeiksi mieltämät hyvinvointipalvelut eivät määräydy kuntalain mukaisesti. Kuluttajien hyvinvointi ja toimiva arki voidaan toteuttaa ja turvata ihmisten yksilöllisten elämäntapojen ja tarpeiden edellyttämällä tavalla ainoastaan siten, että palvelurakennetta arvioidaan kaikkien kolmen toimijan, julkisen sektorin, elinkeinoelämän ja yritysten sekä kotitalouksien itsensä toteuttamana palveluverkkona. Julkisen sektorin palvelurakennemuutoksen rinnalle tulisi pikaisesti nostaa keskustelu ja keinot yritysten tuottamista palvelumahdollisuuksista maaseudulla. Kotitalouspalvelujen kehittämiseen ja tarjontaan alueilla sisältyy vielä paljon käyttämättömiä mahdollisuuksia. Kuntien palveluksessa oli aiemmin elinkeinoasiamiehiä, joiden vastuulla oli teollisuuskylien sekä teollisten yritysten hankkiminen maaseutupitäjiin. Nyt kaivattaisiin pikaisesti hyvinvointiasiamiehiä, jotka yhdessä elinkeinokeskusten kanssa kartoittaisivat kuntalaisten potentiaaliset palvelutarpeet sekä auttaisivat pienten palveluyritysten perustamisvaiheissa.

Eriyisesti ICT tarjoaa vielä hyödyntämättömiä mahdollisuuksia mm. verkkokaupassa, matkailu- ja elämäspalvelujen kehittämisessä sekä yksityisissä että julkisissa asiointipalveluissa. Palveluverkon harventumien on tähän saakka merkinnyt sitä, että asiakas on omalla kustannuksellaan pakotettu hakemaan palvelut entistä kauempaa. Sama pelko liittyy myös tulossa oleviin keskitettyihin kuntapalveluihin. Miksi kehittämistä ei voisi ajatella myös toisin päin: hajautetut palvelut tuodaan lähemmäs käyttäjiä. Kiertävä terveyskeskus laboratorioineen sekä neuvolapalvelut voidaan nostaa pyörille. Ikäihmisten terveyskontrollista suurin osa on rutiinikokeita (esim. verenpaineen, verensokerin ja kolesterolin mittaus), jotka voidaan tehdä terveyskeskuksen ulkopuolella. Samoin neuvolapalvelut on mahdollista hajauttaa lähelle asukkaita. Helsingin yliopiston Ruralia - instituutin hankkeessa haja-asutusalueen kyläläiset ideoivat kyläkaupan tarjottaviksi postin, Veikkauksen, ja Alkon palveluiden lisäksi mm. vakuutuksia, pankkipalveluita, talviaurauksia, mökkiläisten turvapalveluja, polttopuiden välitystä, leipomoa sekä kiertäviä neuvontapalveluja.

Sitran uusiin nuorten tutkijoiden tuottama raportti lähtee siitä, että hyvinvointiyhteiskunta voidaan kaiken kaikkiaan pelastaa vain yhteiskunnan yhteisyyttä, toimijoiden yhteistyötä ja kansalaisten yhteisvastuuta vahvistamalla. Kansalaisjärjestöt ja kuluttajien omat vertaisverkot ovat myös pelastus ja korvaava voimavara harveneville julkisille palveluille. Kehityssuunta ei ole ainoastaan negatiivinen, vaan myös vahva voimavara vastattaessa ihmisten arjessa nykyisin tapahtumassa oleviin muutoksiin. Toivottavasti kuntien päättäjät ja viranhaltijat saavat ripeästi toimeksi uuden lainsäädännön edellyttämät kuntarakennetta ja palvelujärjestelmiä koskevat keskittymät. Kansalaiset sisällyttävät hyvinvointiinsa myös paljon muita palveluita kuin kunnallisia välttämättömyyspalveluita. Näitä ei synnytetä ilman riittävää asukas pohjaa, väestön työllisyyttä, uusia innovatiivisia yrityksiä eikä toimivia markkinoita, joiden kehittämiseen kuntalaiset tulee ottaa mukaan aktiivisiksi sparraajiksi.